

ЗА

НА

НАУКОВІ

ВІСНИКИ

Орган парткому, ректорату,
комітету ЛКСМУ та профкому
Одеського ордена Трудового
Червоного Прапора
державного університету
ім. І. І. Мечникова

РІК ВИДАННЯ
XXXV

№ 32 (982)

9 ГРУДНЯ
1969 р.

Ціна 2 коп.

НАШ ФРАНКО

Є ПИСЬМЕННИКИ, чий імена згадуються не тільки в ювілейні свята, а перебувають постійно на ідейному озброєнні народу, є його добрими порадиниками на шляхах повсякденної творчої праці.

Саме таким письменником і є великий Каменярь Іван Якович Франко, чий творчості присвячена чотирнадцята Республіканська наукова франківська конференція, яка відкривається сьогодні в нашому університеті. Організатори її — Львівський і Одеський державні університети. Такі конференції провадяться вже півтора десятиріччя Львівським державним університетом, який носить ім'я Івана Франка, в різних містах України.

Сьогодні «черга» прийшла до нашої Одеси, яку знав Іван Франко, бував в ній, підтримував творчі зв'язки з одеськими діячами культури. Жив і працював Іван Франко в Галичині, відділений державним кордоном від найбільшої частини української землі, але ніколи його зір, його інтереси не були обмежені тільки одною Галичиною. Він жив інтересами всього українського народу.

Іван Франко був великим поетом, прозаїком і драматургом, і те, що він зробив в кожній з цих галузей, вже дає йому право на одне з найпочесніших місць в історії культури свого народу.

Першим по-справжньому звернувся Франко в українській літературі до робітничої теми. Цей інтерес письменника до зображення пролетаріату виник в часи його найбільшого зближення до ідей марксизму, коли він перекладав праці Маркса і Енгельса.

Саме в робітничому класі побачив І. Франко велику силу, здатну вийти на боротьбу з капіталізмом. Робітники показані ним не тільки гнаними і експлуатованими, вони усвідомлюють свою силу; «Борислав — то ми!» — і виходять на боротьбу проти капіталістів. В цьому полягало новаторство Франка: як основний герой виростає в нього робітнича маса, яка усвідомлює, що сила її в єдності.

Та Іван Франко був не тільки великим письменником. Він історик і критик літератури (не тільки української, а й російської і світової), мовознавець, етнограф і фольклорист, історик і економіст, редактор і видавець численних журналів і збірників, визначний організатор літературних сил, вихователь молодих авторів, перекладач поезії та прози.

Писав Іван Франко не тільки українською мовою, а й російською, польською, німецькою — це

явище виняткове в історії світової літератури.

Та щоб не робив Франко, він вносив в усе пристрасть справжнього борця, політичного діяча.

Невичерпною є творча спадщина Франка, така різnorodна своїм змістом і формою. І тому, коли ми вживаємо сьогодні термін «франкознавець», то він асоціюється не тільки з літературознавцем. Спадщину І. Франка вивчають мовознавці, історики, економісти, юристи, соціологи, вчені найрізномірніших профілів, які, до речі, представлені і на нинішній конференції.

Буржуазні націоналісти боялись Франка, його гнівного слова, його викривань і тому як могли мстилися йому за життя, переслідували його пам'ять, його творчість після смерті. Так було за Австро-Угорщини, так було за білопанської Польщі.

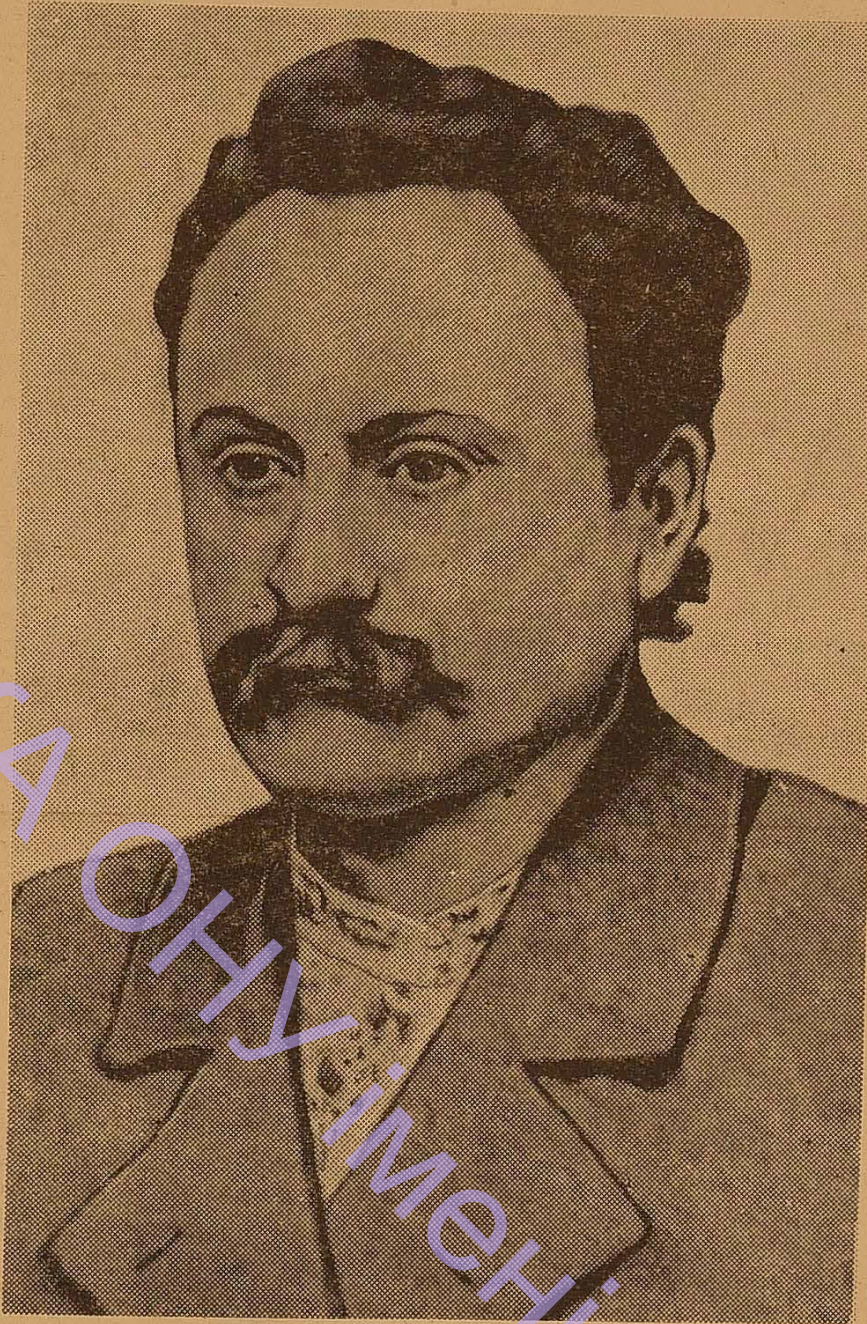
Тільки вільний радянський народ, керований Комуністичною партією, високо підніс творчість Каменяря, оточив її увагою і шаную, встановив пам'ятники великому письменникові, видав ніколи нечуваними раніше тиражами його твори.

Навколо спадщини І. Франка працює великий колектив радянських вчених, насамперед філологів. Після того, як на Радянській Україні здійснено було два багатотомових видання Творів Івана Франка (тридцятитомове малого формату в 20-х роках і двадцятитомове в 40—50-х), тепер робиться новий великий крок в напрямі популяризації творчості великого письменника. Розпочинається найбільше у видавничій практиці України п'ятдесятитомове наукове видання творів письменника.

Водночас здійснено багато цікавих видань творів І. Франка російською мовою, а також мовами братніх народів Радянського Союзу, народів соціалістичних країн, що сприяє світовій славі українського письменника.

Великою подією в розвитку франкознавства стали щорічні франківські конференції, які збирають щоразу велику кількість вчених, що спільно обговорюють найважливіші проблеми франкознавства. Потім після кожної конференції виходить щорічний збірник «Українського літературознавства» у Львові, повністю присвячений творчості Івана Франка.

Побажаємо доброго успіху нашим гостям з різних кінців України, які з'їхались до Одеси, щоб розв'язати чергові проблеми вивчення творчості великого письменника!

Анатолій БОРТНЯК,
член Спілки письменників, вихованець літературної студії
університету.

ЧЕРВОНІ ВІРШІ КАМЕНЯРА

Якось Леся Українка сказала,
що вірші Івана Франка
здаються їй червоними...

Навік червоні. Відтоді — понині.
Рожеві, мов зірочки в полонині.
Як полум'я у батьковому горні,
як поле у маках,
наче правда в горлі,
що раптом проривалася питанням:
«Навіщо бог, гнобителі, брехня?»,
що красним обливалася питанням.
А вчитель бив знаєцька, навманья.
Відтак удари пристава, жандарма.
І лад увесь навідліг бив, у лад.
І кров'ю обливалися жадання,
і скроплювались у багрянний ряд.
Навік — червоні і навік вогнисті!
По силі, по неправді, по чинах —
слова багрянні!
Кожен вірш новий свій
Франко
з червоних літер починав.
З червоних — інші барви полиняли.
З червоних!.. Наливавсь багрянцем світ,
коли відбитки серця полум'яні
лягали на розпечений граніт.

ПРИВІТ УЧАСНИКАМ XIV ФРАНКІВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ!

ФРАНКО І ОДЕСА

● Вперше на сторінках російської преси І. Франко друкується саме в Одесі, звідси починається знайомство російського читача з його творами. В газеті «Одесский вестник» — 23 червня 1883 року — друкується перекладене оповідання І. Франка «Школьный год Грицка». Це збігається в часі з тим великим інтересом до української культури, який будили в одеситах гастролі «Театру корифеїв». «Одесский вестник», який приділяв гастролям велику увагу, захоплено в своїх рецензіях оцінював вистави, гру акторів, повинен був, природно, піти далі — по-знайомити читачів ще з одним видатним діячем української культури.

● Одеса й далі тримає першість в справі популяризації творчості І. Франка в російських перекладах. Цю благородну місію бере на себе журнал «Жизнь Юга», який видавався у другій половині 90-х років. Він спеціально повідомляє на своїх сторінках, що редакція обіцяє «свое постоянное сотрудничество» известному галицкому писателю Ивану Франко. І справді, за порівняно короткий час були надруковані тут переклади оповідань «Маленький Мирон», «Урок чистописания», «История моей соломорезки», «Домашний промысел» (два останніх — в книжці-додатку до журналу).

● Своєрідну естафету переймає на себе журнал «Южные записки», який виходив на початку 1900-х років і ще ширше знайомив читачів з українською літературою. Тут з'являються в перекладах оповідання «К свету», «Мое преступление», окремі вірші. В ряді статей і рецензій дається висока оцінка творчості І. Франка, зокрема, в зв'язку з виданням двотомної його збірки «В поті чола».

● Цікаву ініціативу виявила одеська українська громадськість, коли, сподіваючись, що після щирокомовних обіцянок 17 жовтня 1905 року буде дозволено викладання української літератури в університетах України, повела переговори з І. Франком про переїзд його до Одеси, щоб він обійняв тут доцентуру в університеті, та взялася матеріально її забезпечити. І хоч царат не дав здійснити цей замір, це аж ніяк не зменшує ваги доброго почину одеситів.

Закінчення на 3-й стор.

ПРОМОВЛЯЮТЬ НАШІ ГОСТІ

З ЛЬВОВА В ОДЕСУ

Ф. М. НЕБОРЯЧОК,
заступник голови оргкомітету,
завідувач кафедри української
літератури Львівського
університету.

Щорічні Франківські конференції стали доброю традицією університетської науки на Радянській Україні. Вони виразно засвідчують великий інтерес не тільки літературознавців чи мовознавців, а й учених найрізноманітніших профілів до спадщини великого Каменяря, такої різнобічної, справді енциклопедичної.

Перші наші конференції відбувалися у Львові, а далі перенеслися до різних міст України, що сприяє і ширшій популяризації творчості письменника, і залученню більшого кола людей до вивчення Франка. З великою радістю об'єднав Львівський університет свої творчі зусилля з Одеським, щоб провести нинішню кон-

ференцію в Одесі, на українському Причорномор'ї.

Зір Франка, його діяльність завжди були поширені на всю Україну. Знав письменник Одесу, був тут, пильно стежив за діяльністю місцевих українських культурних сил, не раз рецензував книги, що друкувались в Одесі. Особливо його увагу привертала діяльність Михайла Комарова — цього невтомного ентузіаста української книги. Цінують львов'яни і сьогоднішню працю своїх одеських колег над вивченням Франка.

Мені особисто дуже приємно побувати в Одесі. Це місто моєї юності, тут я вчився до війни чотири роки на філологічному факультеті. Хоч потім кінчав Львівський університет, та все одне лишається мені Одеський теж рідним, своїм. Радо зустрінувся з одеськими друзями. Є теми для дискусій, для взаємної інформації.

ЯК ДО РІДНОГО ДОМУ!

Є. М. ЧЕРНИЦЬКИЙ,
доцент кафедри російської
літератури Кам'янець-
Подільського педагогічного
інституту.

Я ще більшою мірою одесит, бо не тільки закінчив Одеський університет, але й багато років мого життя зв'язані з Одесою, з українським Причорномор'ям. Щороку й тепер, коли працюю поза Одесою, приїжджаю сюди і на наукові конференції, і для роботи в бібліотеках, і просто щоб відпочити влітку біля моря.

На протязі багатьох років беру постійну участь в роботі таких своєрідних і цікавих наукових осередків, що працюють на громадських засадах при Одеському будинку вчених, як Пушкінська комісія та науково-дослідна група по вивченню творчості Маяковського.

Нинішня конференція, як і взагалі Франківські «форуми», являє собою великий інтерес для дослідників не лише української, а й російської літератури. Дуже вже значні зв'язки Франка з російською літературою, заслуговують глибокого вивчення його численні висловлення про найрізноманітніші явища російського історико-літературного процесу.

Тема мого виступу на конференції — «Франко і Писарев». В порівнянні з іншими діячами російської революційної демократії вплив Писарева на братні літератури вивчений найменше. Тут є над чим працювати, що шукати. Тому й було мені цікаво захопитись цією темою — хочеться поділитись наслідками своїх розшуків і роздумів, водночас познайомитись з іншими доповідями. А їх багато в програмі. І кожна по своєму обіцяє бути цікавою.

ЗВІТУЮ ВИХОВАТЕЛЯМ

Н. І. ЗАВЕРТАЛЮК,
доцент кафедри української
літератури Дніпропетровського
університету.

Нас чимало повинно зібратись на конференції, випускників Одеського університету різних років! І це цілком виправдано. За місцем першого навчання визначаються, формуються наукові інтереси молоді людини і ти тягнешся й далі до своєї «альма-матер», залишаючись в колі інтересів і проблем, властивих науковим школам, які склалися в твоєму рідному університеті.

Першу свою наукову доповідь я зробила в гуртку Коцюбинського, що й тепер успішно працює в Одеському університеті. Першу літературознавчу статтю надрукувала в газеті «За наукові кадри». Звідси йде початок усього дальшого!

По закінченні університету я тут склала кандидатські екзамени, писала під керівництвом професора А. В. Недзвідського дисертацію про українську радянську публіцистику періоду громадянської війни, в Одесі ж її і захистила.

Вивчення української радянської публіцистики на нових етапах її розвитку лишилось і надалі «генеральною» темою моєї наукової роботи. З цього кола питань я вже виступала на кількох літературознавчих конференціях, які відбувались в Одесі. З вивченням публіцистики значною мірою зв'язана й доповідь моя на нинішній конференції — «Слово Каменяря в роки громадянської війни». Розглядаю її як творчий звіт рідному університетові. Тут мене вчили завжди зв'язувати вивчення літературної спадщини з сучасністю, її потребами і вимогами!

В спільній роботі

над спадщиною Руданського

АСПІРАНТСЬКІ РОБОТИ

В 90-і роки минулого століття увага І. Я. Франка була звернута на невивчену і загублену спадщину Степана Руданського. Вперше з ім'ям С. Руданського читачі познайомилися з сторінок петербурзького тижневика «Русский мир» за 1859 рік, де були вміщені дві його співомовки.

В січневому номері «Основи» були вміщені ліричний вірш «Гей, гей, воля» та пісня «Повій, вітре, на Україну»...

Після кількох публікацій призвище С. Руданського зникло з сторінок періодичної преси, хоча його твори передавались безліч разів з уст в уста, розповсюджувались у списках. А в друку не з'являлось нічого. «Довго і довго не бачили в печаті нічого з його творів» — зауважив з цього приводу одеський бібліограф М. Ф. Комаров, який виявляв інтерес до забутого письменника — інтерес, який далі переплівся з розшуками Івана Франка в цьому ж напрямі.

Розшуки спадщини поета були спочатку маловтішними, але все ж дещо дали. Олена Пчілка в Києві в 1880 році на свій кошт надрукувала книжечку, упорядковану «Н-м Г-м Волинським» («невеличким гуртком волинським»), в яку ввійшло 28 співомовок С. Руданського.

Дуже скоро спадщиною призабутого поета зацікавився І. Франко. Інтерес до творчості поета з Поділля прокинувся в нього ще тоді, коли він вчився в Дрогобицькій гімназії.

В 1885 році київська «Громада» доручила Франкові видання часопису «Братство», спрямованого проти так званої «москвофільської преси». Проспект задуманого щомісячника Франко надіслав Драгоманову, а в листі від 22 березня 1885 року сповідав цього ж адресата, що в журналі будуть вміщені «деякі досі ще не печатані твори, листи і записки наших давніших писателів, як Шевченка, Квітки, Костомарова, Бодяньського, Максимовича, Руданського». Як повідомляв в «Історії лі-

тератури руської» О. Сгоновський, ряд неопублікованих матеріалів Руданського передав Франку під час його поїздки до Києва український мовознавець П. Г. Житецький.

Видання «Братства», на жаль, здійснене не було. Ввійшовши до складу редакції «Зорі», І. Франко вирішив надрукувати неопубліковані твори Руданського саме в цьому виданні. Про це він повідомляв 15 вересня 1885 року М. Драгоманову.

Результати цієї роботи І. Франка були значними. На протязі 1886 року він надрукував на сторінках «Зорі» 48 невідомих творів Руданського, листи до його приятеля — одеського художника і різьбяр Віктора Ковальова та свої студії про творчість поета. Так, 1891 і 1892 роки теж приносять нам цікаві статті і дослідження про Руданського, які належать перу І. Франка.

Паралельно з Франком М. Комаров в першій половині 90-х років теж веде розшуки творів Руданського. В 1886 році він вміщує в №№ 5, 6 «Зорі» бібліографічний нарис «Степан Васильович Руданський». Цей нарис спочатку призначався для альманаху «Нива», що вийшов у Одесі в 1885 році, але цензура не захотіла розширювати рамки видання, дозволеного як літературно-художнього.

Так Франко знайшов собі в праці над Руданським спільника в особі М. Комарова, чії бібліографічні праці не раз привертала увагу Каменяря.

В № 13 за 1892 рік М. Комаров виступає у Львівській «Правді» з завіткою «Нові приказки С. Руданського». Він звертає увагу на те, що з поетичних творів Руданського надруковано дуже мало, хоч писав він багато. Тим цікавішими здавались йому частенькі згадки в пресі про нові рукописи Руданського.

Намір здійснити повне видання творів Руданського примусив М. Комарова звернутись через журнал з пропозицією надіслати

до редакції «Правди» рукописи поета. Сам він вказує, що теж пересилає кілька ненадрукованих його «п'єс» (так в ті часи називали вірші).

Знов в 1893 році в іншій статті М. Комаров порушує питання про потребу зібрати поетичний скарб, який залишився після С. Руданського.

А тим часом приятель Руданського І. Яцемірський передав Комарову два товстенських зшитки звичайного книжкового формату, писані власноручно Руданським. До цих зшитків поет заніс твори, писані, починаючи з 1851 року і кінчаючи 1860. Поміж них траплялися ліричні вірші і переклади, байки і приповідки, навіть оповідання, занотовані з народних уст. Ці матеріали були надруковані в «Зорі» за 1893—1894 роки.

Найяскравішим виявом співробітництва І. Франка та М. Комарова став випуск ними повного видання творів видатного нашого гумориста і сатирика. Перший том був підготовлений до друку М. Комаровим і виданий у Львові його ж коштом друкарнею товариства ім. Шевченка. Як пристрасний бібліограф, М. Комаров, звичайно, супроводив цей том докладним бібліографічним покажчиком творів С. Руданського і матеріалів до його біографії. Далі видання було продовжене І. Франком та А. Кримським. Все разом воно складалося з семи томів (невеличкого, правда, формату).

Така посмертна слава прийшла до поета, який за життя надрукував трохи більше за 7 поезій, а після смерті дістав семитомне видання своїх творів...

Широка популяризація творчості С. Руданського є яскравим виявом творчої співдружності Івана Франка і М. Комарова, які не раз спілкувалися між собою і в інших важливих питаннях українського культурного життя, хоча багато в чому різнилися за політичними і культурними симпатіями.

Лідія СВИДЕРСЬКА.

ЛИСТУВАННЯ ДРУЗІВ

Листування Франка і Лесі Українки виразно свідчить про їхні щирі, дружні відносини. Франко допомагає Лесі друкувати твори. З глибокою повагою ставилась і письменниця до Франка.

Високо цінячи твори Каменяря, Леся Українка перекладала їх на російську мову, зокрема для видавничої фірми в Ростові-на-Дону «Донская речь» вона переклала «Сам собі винен», «Добрий заробок», «До світла». Переклади ці робилися з просвітньою метою, «для народних великоруських мас». Лесю Українку — перекладача відзначає велика тактовність, делікатність. Вона просила у Франка дозволу перекладати його твори, радилася з приводу окремих виразів, слів. Треба сказати, що переклади за своїм рівнем відповідають оригіналам. Зроблені рукою майстра, вони позначені високою художністю.

Поздоровляючи І. Франка з 25-

річним ювілеєм діяльності, Леся Українка пише йому:

«Ви знаєте, що я щиро поважаю Вас і Ваш талант, а знаючи тяжку долю українського поета, «рада б неба прихилити», аби та доля поліпшала. Щастя Вам, боже, на кожній дорозі».

Довіряючи Франкові долю своїх статей соціалістичного характеру (книжка Дікштейна «Хто з чого живе», переклад «Маніфесту» та ін.), Леся в листах домовляється з ним, як краще законспірувати назви цих творів.

Великий біль і співчуття викликали у Лесі Українки окремі місця з франківської поезії «Із дневника», що написані кров'ю серця в дуже важку, страшну хвилину життя, коли з особливою силою позначилося цькування поета з боку націоналістів та царсько-клерикальних кіл. Читаючи цей твір, Леся задала свої попередні розмови з Франком, в яких

він вивідав свої великі задуми, плани на майбутнє. Деякі з цих задумів знайшли відбиття в творі «Із дневника», але це вже були діти «з скрученими головами». Письменник обізвався тим самим тоном «крик і скарги» цих «дітей». Вона задала свої деякі твори, в яких не могла повністю вилити думки, почуття.

В скрутний для Франка час Леся Українка заспокоює друга, чий нагадує йому легенду про в'язня, який думав, що життя його скінчене, що він сліпий, всіма забутий, нікому не потрібний. Але його збудив сильний голос рятівника: «Встань!» І він розірвав свої пута, вийшов з в'язниці. Так і поет повинен кинути цей мужній, сильний заклик і повести за собою маси. Це було вчасне нагадування, щира дружба порада.

Ш. ЖОВІНСЬКА.

ШЕВЧЕНКО І ФРАНКО

ЩЕ В СТУДЕНТСЬКІ роки мою увагу особливо привернула творчість двох велетнів української літератури — Тараса Шевченка і Івана Франка. Хоч письменники жили й діяли в різні часи, в різних умовах, навіть в різних частинах України, а проте їх життєвий і творчий шлях мав багато спільного — обидва народилися під селянською стріхою, обидва зазнали страшних поневірянь та переслідувань, обидва з революційних позицій боролися проти тогочасної диктатури, за «світло в чорній млі», обидва вірили в незбориму силу трудового люду.

Шевченко і Франко — найвидатніші представники революційно-демократичної літератури українського народу. Творчість Шевченка по-новому повернула весь шлях розвитку доживотної української літератури. Пройнята непримиренною ненавистю до гнобительського ладу, вона не визнавала будь-якого компромісу, хитань у боротьбі за народні інтереси. Цьому вона вчила наступників, вчила пристрасно й наполегливо і відразу ж стала об'єктом гострої ідеологічної боротьби.

Цілком природно народилась тема кандидатської дисертації — «Франко — критик і дослідник у боротьбі за Шевченка».

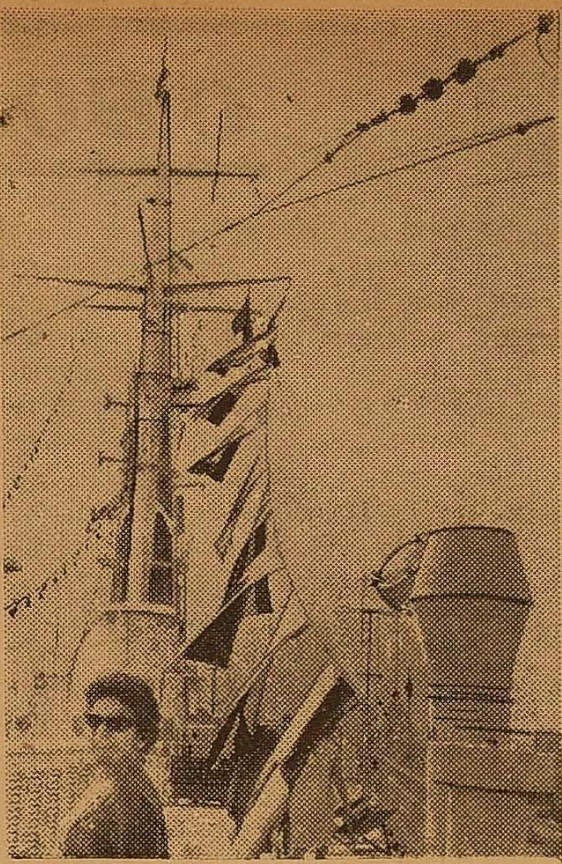
Захищаючи шевченківську спадщину від фальсифікаторів, І. Франко — найбільший після Шевченка діяч української доживотної літератури — виступив як продовжувач Кобзаревих традицій у своїй власній творчості і як його найглибший критик і дослідник. Роботи про Шевченка стали складовою частиною літературознавчої і критичної діяльності Франка.

З творчістю великого Тараса Каменяра познайомився ще юнаком. В статті «Література, її завдання і найважливіші цілі» Франко згадає гарячі літературні суперечки в гуртках молоді, коли в центрі уваги стояв Шевченко. На початку 80-х років Франко виступив з першими своїми дослідницькими працями про великого українського поета. За період приблизно з 25—30 років від 1881 року, коли Франко опублікував свої перші роботи про Шевченка, і до кінця життя (остання дата — 1914 р.), ним написано понад п'ятдесят статей, заміток, рецензій про Шевченка. Частина з них — це ґрунтовні праці і спеціальні дослідження, частина — окремі замітки, короткі рецензії. Чимало висловів про Шевченка — влучних і змістовних — знаходимо в різних роботах Франка з загальних питань української літератури.

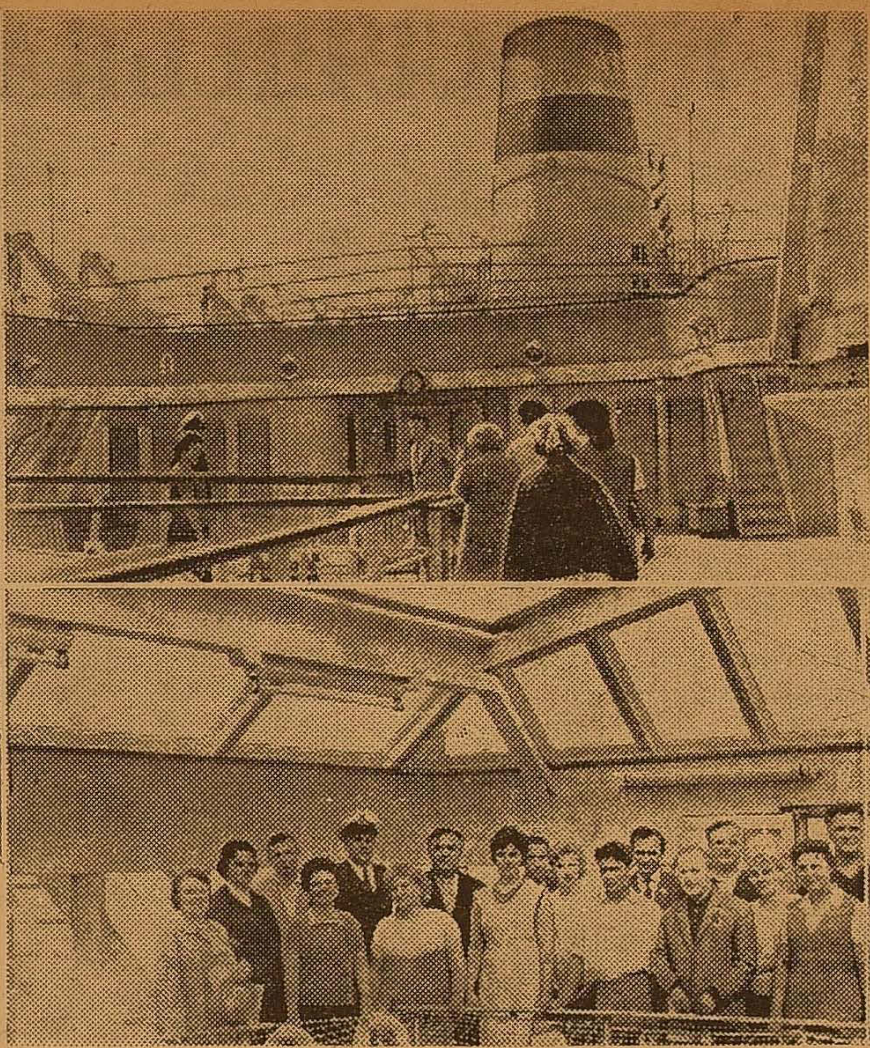
Праця Івана Франка — дослідника Шевченка — настільки зацікавила мене, що її вивченню я віддала роки роботи, на цю тему захистила кандидатську дисертацію.

Над темою «Франко і Шевченко» продовжую працювати й сьогодні, зокрема, з цього кола питань виступаю з доповіддю на Республіканській міжвузівській конференції, яка оце відбудеться в Одеському університеті. Ця конференція буде подальшим кроком у вивченні багатогранної літературної спадщини великого Каменяра.

РАЙСА МАРКУШЕВСЬКА,
доцент, кандидат філологічних наук.

Це було півтора роки тому. В Одесі відбувалась, влаштована нашим університетом, тематична наукова конференція «Іван Франко і історико-літературний процес». Нам пощастило тоді, бо якраз в ті дні до Одеського порту прийшов лайнер «Іван Франко» і на його борту ми влаштували виїзне засідання конференції. З доповідями виступили тоді І. М. Дузь, В. С. Марцинкевич, Г. С. Темірова. А потім учасники засідання об-

лянули якнайдетальніше цей велетень-красень, зачудовані і могутньою його технікою, і елегантністю внутрішнього оздоблення судна...

Того чудного літнього дня філологи заповнили корабель! Зараз «Іван Франко» знаходиться в плаванні. Хочеться по-

бажати команді від філологів Одеського університету та всіх учасників республіканської конференції, присвяченої творчості великого письменника, щасливого плавання.

Так тримати!

Фото В. МІЛЕШКО.

Володимир ГЕТЬМАН,
член Спілки письменників, вихованець літературної студії університету

КАРПАТСЬКІ МОТИВИ

I.

Зелені гори, води пінні,
Аж поруділі, потемнілі.
Пливуть над вами далі
сині,
Ялиці тихі, посмутнілі.
І раптом хмара
на Карпати
Упала трепетна, упала,
Така розхристана,
кошлата

Дощем на горах

заридала.

У фіолетовій жалобі

Вона Карпати напувала

І на узгір'я крутолобі

Зійти яличеньку благала...

II.

Був у Карпатах. Мовчав.

Ані слова

Горам сказати не зміг.

Ждала яличенька в сні
волошкова,

Прут у гранітний поріг

Бився грудьми. І зоря

малинова

Обрієм синіх доріг

Тихо ішла. Не сказав я

ні слова:

Людяч його я беріг.

ФРАНКО І ОДЕСА

● Двічі І. Франко приїздив до Одеси — в 1909 та 1912 роках в зв'язку з потребою лікуватися на лиманах. В 1909 році І. Франко зупинився в готелі «Версаль» по вулиці Греській (тепер К. Лібкнехта), 42. Це увіковічено меморіальною дошкою, встановленою на будинку в час ювілею І. Франка в 1956 році. В другий свій приїзд письменник взяв участь в засіданні історико-філологічного товариства при місцевому університеті, присвяченому Несторові-літописцеві, виступив в обговоренні доповіді.

● На смерть І. Франка одеська преса («Одесский листок», «Одесские новости») відгукнулася співчутливими статтями-некрологами, віддала належне його велетенському

внеску до скарбниці української культури.

● Багато зроблено для вшанування пам'яті і вивчення творчості І. Франка в Одесі за роки Радянської влади. Ім'я І. Франка має міська бібліотека, часто присвячує йому вечори і виставки. Ім'я І. Франка на борту красеня — океанського лайнера, одного з тих, що разом з «Тарасом Шевченком» і «Шота Руставелі» очолює «письменницьку флотилію» Чорного моря.

● Багато цікавих матеріалів про І. Франка надруковано в ювілейні дні і в час поза ювілеями на сторінках одеських газет. Серед надрукованого в останні роки публікація (часткова) роботи про І. Франка покійного одеського

письменника Леся Гомона.

● Одеський університет у 1956 році видав книгу «Збірник, присвячений 100-річчю з дня народження Івана Франка», що складається з десяти наукових статей. Тоді ж — під не зовсім ясною назвою «Практичні рекомендації для школи» — видано ще й тематичний збірник про вивчення творів І. Франка в середній школі. Окремою книжкою (1957 р.) вийшли також тези «Франківських читань», які в ювілейний рік провів Одеський будинок вчених.

● Торік кафедра історії української літератури університету провела тематичну наукову конференцію, присвячену проблемі «Іван Франко й історико-літературний процес». Під цією назвою видано й книжку — збірку матеріалів конференції, де відбито 37 виступів літературознавців і мовознавців — її учасників.

БІБЛІОГРАФ І КРИТИК

В СЕОСЯЖНА, енциклопедична діяльність Івана Франка! Нема, здається, такої галузі кудьтури, в якій він не сказав би свого вагомого слова. Сказав він його і в такій галузі, як бібліографія.

Працюючи багато років в одеській науковій бібліотеці ім. Горького бібліографом української літератури, я весь час зустрічалась з дуже цікавими висловленнями Івана Франка з питань бібліографії, з фактами, що свідчили про його велику любов до книги та рукописів, глибоке знання книжної справи, яку він завжди ставив на науковий ґрунт.

І коли переді мною виникло питання про писання кандидатської дисертації з української літератури на таку тему, що була б зв'язана з колом моїх бібліографічних студій, то я одразу зупинилась на темі «Іван Франко — бібліограф української літератури».

З великим інтересом я поринула в світ бібліографічної діяльності Франка, його думок і висловлювань. Бібліограф, на думку Франка, не безпристрасний діяч, що механічно, по-об'єктивітському складає одну книжкову цеглину до іншої, а сміливий борець, який активно пропагує літературу прогресивного, демократичного змісту, відкидаючи все антихудожнє і реакційне.

Цікаво було поринути в творчу лабораторію Франка. Працюючи в бібліотеці, Франко фіксував і ті бібліографічні джерела, які могли бути йому корисними для тої чи іншої майбутньої його роботи. Це були відмітки «про запас», з яких складалася попередня, «сировинна» бібліографія, що потім перетворювалася на наукову. Показові щодо цього чорнові зошити Франка. Я мала якраз щасливу можливість познайомитись з ними в рукописному відділі Інституту літератури ім. Шевченка Академії наук УРСР.

Перша глава моєї дисертації була віддана загальній характеристиці роботи Великого Каменяра над книгою, дуже повчальною для нашого покоління книголюбів і книгознавців. В наступних главах дисертації йшлося про бібліографічну діяльність Франка в журналах, про Франка як складача оглядів і показників. Центральне місце в роботі посіла персональна бібліографія. Це — Іван Вишенський, Котляревський, Шевченко, Марко Вовчок, Руданський та маловідомий Володимир Навроцький. Саме в цьому виді бібліографії, як я переконалась, найяскравіше розкрився бібліографічний талант Франка.

В останній главі я писала про Франка, як організатора і теоретика бібліографії на Україні. Вимогливо ставився Франко до інших бібліографів української літератури, хоч ті й працювали на своєрідній цілі.

Дисертація передвизначила дальший напрям моїх наукових інтересів. Крім поглиблених розшукувань деталей бібліографічної діяльності Франка, я працюю над іншими сторонами творчої діяльності Франка а також над окремими проблемами дальшої історії української бібліографії взагалі.

Марія ПЧЕЛІНЦЕВА,
кандидат філологічних наук.

ФРАНКО І КОБИЛЯНСЬКА

В ЧАСИ, коли Кобилянська зверталась з своїми творами до друку, Іван Франко був визначним керівником українського літературного життя і користався величезною популярністю.

В квітні 1891 року Павлик повідомляє Кобилянську про долю оповідання «Людина», яке вона надіслала до друку: «Бачите, Франко ще не прочитав Вашої повісті...».

Прочитавши, Франко відповів коротко і суворо: «Ользі Кобилянській ще треба вчитися мови». Цей негативний відзив Франка в критиці роздухували і зробили звідти висновок про несприятливе ставлення Франка взагалі до Ольги Кобилянської. Але ніяких підстав для таких узагальнень нема.

Звичайно, оповідання «Людина», героїня якого не йде далі досить обмеженої боротьби за особисте звільнення в родинному лише побуті, могло і за змістом не задовольнити співця великих революційних змагань Івана Франка. Сама Кобилянська пішла в своїй «Царівні» значно далі за «Людину». Наталка — героїня «Царівни» прагне вже не тільки до звільнення жінки в побуті, але й до великої творчої роботи на користь суспільству.

Отже, нас не повинна особливо дивувати стриманість Франка при оцінці першого твору Кобилянської. Хоч була вона дошкульною для молодої авторки, але мала під собою цілком певну основу.

Дружні відносини Франка і Ольги Кобилянської скріпилися особистим знайомством в 1898 р., коли Ольга Кобилянська, як представниця літературної Буковини, була присутня на 25-річній ювілей літературної діяльності Франка, що святкувався у Львові.

Ось як вона каже сама про це знайомство у своїх згадках про Франка:

«На другий день після ювілею я була запрошена додому до Франка. Там він багато розповідав. Я хвилювалася, розмовляючи з людиною, яка сталевим молотом пробивала гранітну скелю, прокладаючи шлях до свободи свого народу».

По від'їзді зі Львова Кобилянська підтримувала листовний зв'язок з родиною Франка. Вона листувалася з дружиною письменника, бо не хотіла турбувати його особисто.

З листів О. Кобилянська дізна-

валась про громадсько-політичну і літературну діяльність Франка. Стефаник, який часто бував у Ольги Кобилянської, також розповідав про цю велику роботу Франка.

Іван Франко в 1901 році в «Літературно-науковому віснику» надрукував свою класичну роботу «З останніх десятиліть XIX ст.». В ній кілька разів згадав і Кобилянську. Називаючи її, поруч Стефаника й Черемшини, в ряду молодих талановитих прозаїків, Франко писав, що наша проза «набрала поетичності, мелодійності, ніжності, грації та різноманітності, до яких раніше відносилися хіба що Марко Вовчок, Куліш та Нечуй-Левицький у своїх найкращих творах».

Далі Франко ще докладніше спинився на її творчості при характеристиці нового напрямку в белетристиці. Франко вважав, що на чолі молодих талановитих новаторів треба поставити Ольгу Кобилянську.

Відзначивши вплив на неї німецької сентиментальної школи, Франко далі вказував:

«Але швидко її надзвичайний талант розвинув крила і знайшов свою власну дорогу. В своїх дрібних оповіданнях, особливо таких, як «Битва», «Людина», «Некультурна» і т. ін. вона дала нам ряд майстерних малюнків людської, особливо жіночої душі і здобула собі заслужене признание не тільки у нас, але й в Німеччині, і в Росії».

Як вказує Євген Кирилюк, Кобилянська проблему жіночої емансипації трактує як суспільну проблему. Письменниця прекрасно відтворила задумливу атмосферу консерватизму, заскорузлості, ворожості до всякої живої вільної думки. В цьому розумінні, вважає Кирилюк, Кобилянська продовжувала справу Франка, хоч вихідні позиції письменниці, можливо, були інші. Франко ненавидів буржуазне суспільство, як революціонер-демократ, Кобилянська ж приходила до цих самих почуттів, стикаючись щодня безпосередньо з міщанською масою, перебуваючи з нею в конфлікті на ґрунті емансипації жінки.

Поставившись заслужено суворо до перших спроб Кобилянської, Іван Франко в дальшому, як бачимо, високо підніс її творчість, як один із кращих здобутків нової української прози.

Звернення Кобилянської до селянських тем — і в новелах, і в повісті «Земля» — переконало Франка, що письменниця є вірною основній демократичній традиції передової української літератури — широко співчутливому зображенню селянського горя і злиднів. Новела Кобилянської «Банк рустикальний», безперечно, нагадувала твори Франка — та ж різкість критичного реалізму, той же трагічний тон в описі селянської біди. Правда, подібні мотиви не діяли дальшого розвитку в творчості Кобилянської та з більшою силою пролунали в трагічних новелах її літературного співбрата В. Стефаника.

Але й «Банк рустикальний» та інші твори письменниці засвідчили їй увагу до селянського життя, що цікавило Кобилянську поруч зображення добре знайомої їй інтелігенції.

Своїми статтями, власним творчим прикладом Франко вчив і Кобилянську, і інших своїх молодих соратників, як треба служити народові, як творити мистецтво, потрібне народові. До кінця свого життя Франко лишався прикладом для інших. Сам хворий і немічний, він переборював тяжку недугу і проповідував боротьбу за краще майбутнє.

Наприкінці квітня 1913 року Франко приїхав до чернігівців, де виступив з читанням творів. Виступ лишив незабутнє враження саме цією вірою письменника в майбутнє. Через багато років Кобилянська у своєму споминові «Пророцтво» (25.IV.1941) писала:

«Невеликий зал українського народного дому був переповнений. Зустрінутий бурхливими оплесками, виступив Іван Франко. Він читав поему «Мойсей», яка по праву вважається вершиною його поетичної творчості. Багато рядків поеми стали пророчими. Франко передбачив велику бурю і день воскресіння народу».

Та прийде час, і ти вогнистим
видом
Засяєш у народів вольних волі.
Труснеш Кавказ, вперешся
Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін
волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі».

Кобилянській судилося дожити до цього дня, про який мріяв Франко — коли народ український став хазяїном у своїй хаті.

Галина КРЕМЛЬОВА.

В ОДЕСЬКІЙ ОБОРОНІ

НА ЛІТЕРАТУРНОМУ віку мені довелось написати і надрукувати про Івана Франка чимало і газетних статей, і наукових робіт в різних збірниках та журналах. Але серед всього надрукованого є одна, зовсім невеличка стаття, яка мені особливо дорога. Вона називається «Великий борець за свободу українського народу» і надрукована 28 серпня 1941 року в газеті «Большевистское знамя».

Це були грізні дні, коли ворог рвався до нашої Одеси. На підступах до міста його захисники вже не раз зломали ворожі атаки, перегороджували доступ до міста.

Минуло 85 років від дня народження поета і в цей день він був разом з тими, хто обороняв південний бастион країни на Чорному морі, як називали ми в ті дні Одесу. З сторінок газети оточеного міста І. Франко говорив його самовідданим захисникам:

Треба твердо нам в бою стояти.
Не лякаться, що впає перший
ряд,

Хоч по трупах наперед ступати,
Ні на крок не вертатись назад.
За два чи три дні до надрукування статті я прийшов до бібліотеки імені Горького. Читачів в бібліотеці не було, серпневий гарячий вітер вривався через вікна, розбиті вибухом бомби, яка розірвалася напроти бібліотеки. Вітер перегортав книги, що залишилися не рознесеними по ярусах книгозбилиць.

В порожніх кімнатах другого поверху я зустрів невеликого бібліографа української літератури Марію Миколаївну Пчелінцеву. З сумом в очах вона протягла мені верстку своєї книги, яка не встигла вийти з друку. Це був великий бібліографічний покажчик творчості Івана Франка і критичної літератури про письменника. Друкарня, де набирали і верстали покажчик, припинила роботу, набір розсипали і єдине, що залишилось автору — була верстка книги, якій не судилося вже ніколи вийти з друку.

Так, це була одна з тих численних втрат, які щодня приносила війна. Сильний, зовсім близько, вибух ще і ще раз (який вже за день!) нагадав нам про неї.

— Бібліографічний покажчик зараз, звичайно, не може бути виданим, — цілком щиро поспівчу-

вав я Марії Миколаївні. — Але в газеті може і повинно бути сказане слово про Івана Франка. В «Большевистском знамени» йде моя стаття, але в нас немає фото, щоб зробити кліше.

І тоді Марія Миколаївна — книголюб, яка завжди тремтіла над книгою, рішуче підійшла до купки книг і різким рухом руки вирвала з однієї портрет Івана Франка.

— Він важливіший сьогодні на сторінках газети, на передньому краї, ніж тут, в підвалах книгозбилиць.

Це було справді так. Ми не могли тоді в серпні 1941 року влаштувати ювілейні вечори — газетна стаття було єдиним, чим могли ми в оточеному місті ознаменувати ювілейну дату. В бій проти коричневої чуми виходив «Великий Каменярь». З газетної полони він вселяв в цей важкий час впевненість в перемогу в серця тих, хто боровся за сонячну Одесу і за всю велику Радянську Батьківщину:

Та прийде час, і ти вогнистим
видом

Засяєш у народів вольних колі
І глянеш, як хазяїн домовитий
По своїй хаті і по своїм полі.

Прийде воно — це воскресіння поруганої землі, знову набуде свого щастя наш народ! Рядки Івана Франка допомагали в це вірити гарячим серпневим ранком 1941 року, коли ще такою далекою була велика Перемога травня 1945 року. Тому і залишилась такою дорогою для автора стаття майже тридцятирічної давності в газеті міста, яке так героїчно захищалось в ті дні від ворожої навали.

А. НЕДЗВІДСЬКИЙ,
доктор філологічних наук.

ЯК ПРАЦЮВАТИМЕ КОНФЕРЕНЦІЯ

XIV Франківська республіканська конференція розпочинає роботу 9 грудня.

Вступне слово — проректора університету проф. О. В. Богатського. Мають бути заслухані доповіді: проф. А. В. Недзвідського, доцентів О. Н. Мороза, П. Т. Маркушевського.

Дальша робота конференції відбуватиметься по секціях. Працюватимуть шість секцій: поезії і фольклору; прози і драматургії; літературної критики; історико-літературних зв'язків; публіцистики і громадсько-політичної діяльності та радянської літератури. Всі секційні засідання — в Будинку вчених.

На заключному пленарному засіданні з доповіддю виступить доктор філологічних наук І. М. Дубь.

Номер підготував колективний кореспондент редакції газети «За наукові кадри» — кафедра історії української літератури Одеського університету.

В. о. редактора Д. ЧЕРНЯВСЬКА.

Друковані нижче два переклади ліричних поезій Івана Франка належать найстарішому одеському вчителю-словеснику Івану Тимофійовичу Чернігівському, який передав їх для вміщення в газеті «За наукові кадри» як свій скромний дарунок Франківської конференції.

Гремит! Втайне дрожь пронимает народы, —
Наверно, счастливое время приходит...
Людей миллионы ждут жизни расцвета,
Те тучи — богатой поры той примета,
Что мир весь подобно весне обновит...
Гремит!

Души зажечь громовую дай власть,
Правде служить, а неправду корить
Дай ты мне страсть.
Силу рукам дай — разбить все оковы,
Ясность суждений — неправду разить,
Чтобы работать, работать — в работе
Век свой прожить.

Перевод И. ЧЕРНИГОВСКОГО.

И. ФРАНКО

ВЕСНЯНКИ

Гремит! Благодатная весть наступает,
Природу чудесная дрожь пронимает,
То жадно земля ждет богатого ливня,
И ветер над нею гуляет гульливый,
И с запада темная туча летит —
Гремит!

Земля — ты моя животворная мать,
Силы, что скрыты в твоей глубине,
Каплю, чтоб в битве сильнее стоятъ,
Дай же и мне!
Дай теплоты, что всегда во мне будет,
Чувства очистит, зажжет мою кровь
И безграничную к людям пробудит
Святую любовь.
Дай мне огня, чтоб ним слово палить,

«За научные кадри», орган паркома, ректората, комитета ЛКСМУ и профкома Одесского ордена Трудового Красного Знамени государственного университета им. И. И. Мечникова, гор. Одесса. Адреса редакції: Одеса, вул. Петра Великого, 2. Одеська міська друкарня.